

تازی در تکاپوی تطوّر
دگر-یسی زبان عربی در دوره‌های پسا اسلامی

نویسنده
بهروز ملک

ترجمه
حسین ایمان‌زاد
(عضو هیئت علمی دانشگاه خوارزمی)

مقدمه
دکتر آذرتاش آذرنوش

سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی

۱۳۹۸

میرشناسه : فوک، یوهان، ۱۸۹۴-م.

Fuck, Johann

عنوان و نام پدیدآور: تاریخ و تکاپوی تطور / یوهان فوک؛ مقدمه آذرتاش آذرنوش؛ ترجمه

سین اسپیتالر؛ پی‌نوشت آنتوان اسپیتالر.

مشخصات نشر: تهران، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۳۳۰ س. ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.

شابک: 978-600-460-۰۰۹

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: عنوان اصلی: Arabia: Untersuchungen zur arabischen sprach- und

St. reschichte.

یادداشت: کتاب حاضر از متن عربی با عنوان العربیة: دراسات فی اللغة و اللهجات

والاسالیب به فارسی ترجمه شده است.

موضوع: زبان عربی -- تاریخ

موضوع: Arabic language -- History

موضوع: ادبیات عربی -- تاریخ و سبک

موضوع: Arabic literature -- History and criticism

موضوع: زبان عربی -- گویش‌ها

موضوع: Arabic language -- Dialects

شناسه افزوده: ایمانیان، حسین، ۱۳۶۱-، مترجم

شناسه افزود: آذرنوش، آذرتاش، ۱۳۱۶-، مقدمه‌نویس

شناسه افزوده: اسپیتالر، آنتوان، ۱۹۱۰-۲۰۰۳ م.

شناسه افزوده: Spitaler, Anton, 1910-2003

شناسه افزوده: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی

رده‌بندی کنگره: PJ۶۰۷۵

رده‌بندی دیویی: ۴۹۲/۷۰۹

شماره کتابشناسی ملی: ۵۸۶۷۶۶۶

تازی در تکاپوی تطوّر دگردیسی زبان عربی در دوره‌های پسا اسلامی

یوهان فوک

ترجمه: حسین ایمانیان

ناشر: زمان انتشارات جهاد دانشگاهی

- چاپ اول: ۱۳۹۸

شماره: ۱۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۰-۲۸۳-۹

قیمت: ۶۰۰۰ تومان

نشانی: تهران - سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی: تهران - خیابان اندیشه - خیابان فخررازی

تلفن: ۶۶۹۵۹۴۸ - ۷ پلاک ۷ خیابان شهدای ژاندارمری

فروشگاه شماره ۱: خیابان انقلاب - بین فلسطین و چهارراه ولیعصر - جنب رستوران نمایشگاه‌های

فرهنگی ایران - تلفن: ۶۵۰۱۷

فروشگاه شماره ۲: مرکز توزیع کتاب دال (خیابان انقلاب - روبروی در اصلی دانشگاه تهران - خیابان

فخررازی

تقاطع خیابان شهدای ژاندارمری - مجتمع تجاری منشور دانش پلاک ۶ - تلفن: ۶۶۴۸۷۶۲۵-۶

پایگاه اطلاع‌رسانی: www.isba.ir - پست الکترونیکی: info@isba.ir - فروشگاه اینترنتی: www.Jdbook.ir

این اثر، مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است، هرکسی تمام یا قسمتی از این اثر را

بدون اجازه مؤلف (ناشر) نشر یا پخش یا عرضه نماید مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

فهرست

۹.....	مقدمه دکتر آذرتاش آذرخش...
۱۳.....	پیشگفتار مترجم
۱۹.....	پیشگفتار ترجمه عربی کتاب
۲۱.....	درآمد
۲۷.....	پاره نخست: پیوندهای زبانی در دوره حکومت عربی (دوم اموی)
۷۵.....	پاره دوم: زبان عربی حکومت و زبان مردم در آغاز دوره عباسی
۱۱۵.....	پاره سوم: زبان عربی در عصر هارون الرشید
۱۳۳.....	پاره چهارم: زبان عربی مولد
۱۴۵.....	پاره پنجم: پیوندهای زبانی در دوره مأمون و باور رسمی اعتزال
نهم	پاره ششم: زبان عربی به عنوان زبان فصیح ادبی در نیمه دوم سده سوم هجری / نهم
۱۶۷.....	میلادی
۱۸۱.....	پاره هفتم: زبان عربی ادب در سده چهارم هجری / دهم میلادی
۱۹۱.....	پاره هشتم: زبان عربی و لهجه‌های بادیه‌نشینان در سده چهارم هجری / دهم میلادی
۲۰۷.....	پاره نهم: زبان عربی فصیح و زبان مولد در سده چهارم هجری / دهم میلادی

- پاره دهم: کاربرد زبان عامیانه در سروده‌های سده چهارم هجری / دهم میلادی ۲۲۳
- پاره یازدهم: توصیف مقدسی از پیوندهای زبانی در سرزمین‌های اسلامی آستانه سده چهارم هجری / دهم میلادی ۲۳۳
- پاره دوازدهم: زبان عربی فصیح در دوره سلجوقی ۲۵۱
- پاره سیزدهم: نگاهی کوتاه به وضعیت زبان عربی از دوره مغول تاکنون ۲۷۵
- یوست ۲۸۱
- نوشتار خاارشناس آلمانی آنتوان اشپیتالر ۲۹۵
- فهرست منابع ۳۰۵
- فهرست نام‌ها اشعار، جملات، کلمات، گروه‌ها و ۳۱۵

مقدمه دکتر آذرتاش آذرنوش

ترجمه کتاب «الربیبه» به فارسی، همتی مردانه می‌طلبد که خوشبختانه در وجود دوست گرامی جناب دکتر ایرانیان فراهم است. حجم اندک کتاب و روانی ظاهری جمله‌های عربی آن، کار ترجمه را بسی آسان می‌نمایاند؛ اما همین‌که در صخره‌زار متن پا می‌نهییم با سازه‌های درهم‌تابیده گران معنی آن رو به رو می‌شویم، ناخودآگاه نگرانی گنگ و بیم‌انگیز گریبانمان را می‌گیرد. چگونه باید عباراتی را که بار چندین «آگاهی» علمی را به دوش می‌کشند و به ناچار درهم‌تنیده شده‌اند به فارسی برگرداند و در عین حال شیوایی زبان فارسی را نیز پاس داشت؟

اما این دشواری‌ها، در برابر فهم عمیق و پشنخار دانشمندانه و قلم روان مترجم، سر تسلیم فرود آوردند و کوشش‌های چندساله ایشان بارور شد و توانست بر همه دشواری‌ها چیره گردد و متن آراسته و خوانایی به جامعه عربی‌شناسان ایران عرضه کند.

آنچه پیوسته خاطر مترجم محترم را آشفته می‌دارد، آن است که وی نتوانسته است کار خود را با متن اصلی آلمانی، یا دست کم با ترجمه فرانسه آن تطبیق دهد و به ترجمه خود اصالت بخشد. من اکنون میل دارم با طرح چند نکته بکوشم هم خاطر مترجم زحمت‌کشیده را آسوده کنم هم خاطر خوانندگان گرامی را.

مترجم این کتاب از آلمانی به عربی، مردی ست دانشمند از مردم مصر که

در آلمان تحصیل کرده و زبان آن مرز و بوم را به نیکی تمام آموخته است. این دانشمند - دکتر عبدالحلیم نجار که خدایش بیامرزد - همراه گروهی از استادان بنام مصر، از فضاهای فقرزده آن کشور گریخته به امید زندگانی بهتری به عراق آمد و در دانشکده ادبیات دانشگاه بغداد به تدریس مشغول شد. از قضا در همان روزگار (سال‌های ۹ - ۱۹۵۸) من نیز در همان دانشکده در رشته ادبیات عرب درس می‌خواندم و هفته‌ای یک بار در کلاس او که علوم بلاغت تدریس می‌کرد، حضور می‌یافتم.

نجار، همیشه، خوش لباس و آراسته به دانشکده می‌آمد، سخت مورد احترام بود. همگان، هم شخصیت اجتماعی و هم دانش گسترده او را در زبان و ادب عربی می‌توانستند.

مرحوم نجار البته، ضلّاع وسیعی که از فرهنگ اروپایی و ادب عربی داشت، دیگر از دست زدن به کارهای کنونی بیمناک نبود؛ هم اوست که به ترجمه بزرگ‌ترین تاریخ ادبیات عرب که در تاریخ ادبیات عربی بروکلیمان باشد، روی آورد و برگردانی استوار و شایسته از آن به زبان عرب عرضه کرد.

پس اینک می‌توان اطمینان داشت که وی در ترجمه العربیه یوهان فوک، تقریباً هیچ‌گاه دچار لغزش نشده است. ترجمه فارسی آن از روی متن عربی، ما را چندان از اصل آلمانی دور نمی‌سازد.

العربیة کتابی فنی است درباره زبان عربی در دوره‌ی گوناگون، فرود و فراز زبان فصیح، پیدایش زبانی «نوخاسته» (= مولّد)، لهجه‌های گوناگون شهری و بدوی، نفوذ زبان فارسی در عربی و پی‌آمدهای آن، پیدایش و نابودی «اعراب» و.... در این پژوهش‌های عالمانه، سرانجام یوهان فوک صحنه زبان‌شناختی زبان عربی را خواه در جهان عرب و خواه در سرزمین‌های ایرانی، ترسیم می‌کند و به بسیاری از پرسش‌ها و دغدغه‌های ما پاسخ می‌دهد.

اما دشواری کار آنجاست که وی، استنتاج‌های خود را بر دوش انبوه بزرگی از عبارات و اشعار عربی بار کرده و بسیاری از آن‌ها را تنها به ترجمه آلمانی آورده است. یافتن متن اصلی این «شواهد» زبان‌شناختی در توده منابع - که گاه هنوز

خطی بوده‌اند - کاری بس دشوار است. اینجاست که ترجمه مرحوم نجار به عربی، کار مترجم ایرانی را تا حدودی آسان می‌سازد.

مرحوم نجار گاه لازم دیده که نکاتی در حاشیه کتاب بیفزاید و گنگی‌های احتمالی را از متن بزدايد؛ از سوی دیگر، یکی از بهترین زبان‌شناسان عربی، رمضان عبدالتواب که به سبب ترجمه یکی از کتاب‌هایش در ایران نیز شهرت دارد، به بهانه «ترجمه مجدد کتاب»، متن عربی را بازبینی کرده و بدین‌سان بر درسی ترجمه نجار صحنه گذاشته؛ از سوی دیگر، وی نیز گاه تعلیقات مفیدی بر متن عربی افزوده که مترجم محترم ما از آن‌ها نیز بهره برده است.

حال اگر نوضیحات من برای خوانندگان گرامی قانع‌کننده باشد، می‌توان گفت که ترجمه حاضر در حد کاملاً معقولی به اصل آلمانی نزدیک است. بر ترجمه فرانسوی کتاب، سم به آن فوک خود مقدمه‌ای نگاشته است و هم زبان‌شناس معروف فرانسوی آن کتاب را «من امیدوارم روزی این دو گفتار هم به فارسی برگردانده شده به متن فارسی افزوده گردد».

من کوشش‌های چندین ساله این مترجم دشمنان و نیک‌نهاد را پاس می‌دارم و از او به سبب این کار کلان سپاسگزارم. آرزو مندم این کتاب که طی شش دهه مرجع همه عربی‌پژوهان اروپائی و عرب بوده است، پژوهشگران را نیز سودمند افتد.

بسم الله التوفیق

آذرنوش

۱۱۹۰